

Foredrag

Kyrkjeleg konivelferdsstat

AV GUNNAR STAVE,
amanuensis ved
Høgskolen i Volda

I februar 1996 arrangeret prosjektet "Den kristne moraltradisjonen i Norge" et seminar som nettopp satte sørkelyset på dette problemkomplekset, både i et historisk og et samtidsperspektiv. Jørund Midttun, kapellan i Nes, holdt et foredrag under navnet "Fra velferdsfrykt til sosialetisk vekkelse". Diakonos bringer her en kommentar til dette foredraget, skrevet av Gunnar Stave og holdt ved den samme konferansen.

Diakoniens rolle i utviklinga av velferdsstaten har blitt diskutert som ein relasjon mellom to partar: kyrkja og diakonien på den eine sida, staten og det politiske systemet på den andre. Jørund Midtun viser i sitt innlegg at det blei ei tilnærming mellom kyrkja og dei som byggjer velferdsstaten i 1960-åra. Skepsis blei erstatta med tillit. Samtidig viser han at vi ikkje kan snakke om ein generell skepsis til statsmakta på kyrkjeleg hald, men meir om ein skepsis til den varianten som Arbeiderpartiet representerte i velferdsstatens første fase.

For nokre var skepsisen til velferdsstaten prinsipiell, men for dei fleste botna skepsisen i ei frykt for at dei diakonale institusjonane skulle misse si frie stilling eller bli overtatt av staten. Lagnaden til Oslo lærarskole var eit konkret døme på at denne frykta var reell. Mange frykta t.d. at dei private sjukepleiar-skulane skulle bli overtatt av staten. Slik gjekk det ikkje. Tilnærningsprosessen mellom kyrkja og Arbeiderpartistaten var eit resultat av endringar hos begge partane. Dei diakonale institusjonane valde inga kamplinje, men argumenterte for sin plass og for det fornuftige i samarbeid. Arbeiderpartiets praksis viste seg meir pragmatisk enn retorikken skulle tilseie. Dessutan endra haldninga til kyrkja seg. Kyrkja fekk ein plass i velferdstenkinga som gjorde det naturleg å sjå på den som samarbeidspart.

Eg vil gå inn på denne tilnærningsprosessen med eit litt anna utgangspunkt og diskutere spørsmålet om diakoniens rolle i utviklinga av velferdsstaten som ein relasjon mellom tre partar: kyrkja, diakonien og velferdsstaten. Når eg her snakk om diakonien, er det særleg institusjonsdiakonien eg har i tanke. Det er den delen av diakonien som har vore mest påverka av utviklinga av velferdsstaten og som sjølv har påverka utviklinga av velferdsstaten. Ved å sjå på diakonien som ein sjølvstendig part blir forholdet mellom kyrkje og diakoni også tematisert, og det er nødvendig for å forstå diakoniens forhold til velferdsstaten.

Institusjonsdiakonien vokser fram i slutten av førra hundreåret. Drivkrafta var ein visjon om å gjenreise den diakonale funksjonen innanfor Den norske kyrkja, ikkje berre som institusjonsdiakoni, men også som ein sjølvstendig funksjon i lokalkyrkjelyden. Den nye interessa for diakoni hadde særleg grobotn i vekkingsrørslene.

Det viste seg at det var lettare å få denne visjonen til å fenge i dei nye frivillige organisasjonane enn i Den norske kyrkja. I første omgang var det i institusjonsdiakonien denne interessa kom til uttrykk. Av den grunn blei det diakonale engasjementet etter kvart skilt ut som eit eige felt i form av frittståande institusjonar og frivillige kristelege organisasjonar som spesialiserte seg på diaconi. Ein utdanningsinstitusjon som Det norske Diakonhjem, som blei reist for å utdanne ungdom til diakonal teneste i kyrkja, fekk merke at det var vanskeleg å skape eit breitt kyrkjeleg engasjement for å bygge ut ei diakonal teneste innanfor kyrkjelydane. Dei aller fleste kandidatane fra dei diakonale utdanningsinstitusjonane gjekk til diakonale institusjonar eller til den veksande arbeidsmarknaden for helse- og sosialarbeidarar. Forventninga om ein raskt veksande kyrkjeleg arbeidsmarknad blei ikkje innfridd. Den nye institusjonsdiakonien blei derfor ein eigen sektor som kom i ei mellomstilling mellom kyrkja og den ekspanderande sosialhjelpestaten, som Anne Lise Seip (professor i historie ved UiO) kallar den første fasen i velferdsstatens utvikling. Forholdet mellom diakonien og staten har gått frå kamp til integrasjon. Forholdet mellom diakonien og kyrkja har på sett og vis gått den omvendte vegen, frå integrasjon til autonomi. Denne utviklinga har skapt ei sterk kjensle hos mange innanfor diakonien av at diakonien har vore eit stebarn i kyrkja. Kyrkja har ikkje opna sine dører for diakonien og skapt rom for dei som har hatt eit kall til diakonalt arbeid.

I den første fasen sprang det diakonale engasjementet ut av ei sterk kyrkjeleg interesse for sosiale spørsmål, særleg innanfor vekkingsrørsla. Engasjementet blei bore av ein visjon om ei diakonal fornying som skulle gjøre diakonien til ein naturleg del av kyrkja og ikkje minst lokal-

kyrkjelyden si verksemd. Utdanningsinstitusjonane var ein reiskap for å utruste kyrkja med medarbeidarar som var spesielt kvalifisert til denne gjerninga. Sterke krefter i kyrkja var skeptiske til den moderne staten og såg diakoniinstitusjonane som eit mottrekk til framveksten av sosialhjelpsstaten. Innanfor dei diakonale institusjonane var haldninga meir nyansert, og dei fleste institusjonane baserte seg på ei eller anna form for samarbeid med offentlege styresmakter, men opererte som autonome institusjonar. Den diakonale identiteten blei knytt til den individuelle motivasjonen til medarbeidarane. Det var dei kristne personlegdomane som var garantien for den diakonale identiteten. Den faglege kompetansen blei sett på som viktig, men underordna den subjektive motivasjonen. I denne fasen var dei diakonale institusjonane pionerar både på utdanningssida og når det gjaldt arbeidet i forhold til bestemte klientgrupper. Diakonien var pådrivar for utviklinga av eit offentleg tilbod ved å synleggjere behov og sette i gang utdanninga av helsepersonell. Diakonisseutdanninga (1867) og diakonutdanninga (1890) var dei to første sjukepleiarutdanningar i Noreg. Utfordringa for dei diakonale institusjonane var å sameine ein trusdiskurs og ein fagleg – vitenskapleg diskurs. Diakoniinstitusjonane stod midt i spenninga som det moderne gjennombrotet skapte.

I mellomkrigstida blei banda mellom dei diakonale institusjonane og den ekspandrande sosialhjelpsstaten sterke. Kravet om fagkompetanse som vilkår for drift av mange institusjonstypar, gjorde det nødvendig å satse på eit sterkare samarbeid. Offentleg støtte blei ein viktig føresetnad for drifta av mange institusjonar. Utdanningsinstitusjonane knytte utdanninga av diakonar og diakonisser til sjukepleiarutdanninga, og tilpassa seg den faglege utviklinga av

sjukepleiarutdanninga med sikte på offentleg autorisjon. I mangel av ein kyrkjeleg arbeidsmarknad, fekk dei fleste diakoniarbeidarane arbeid i den offentlege sektoren og ikkje i den kyrkjelege. For diakoniinstitusjonane blei den diakonale identiteten framleis knytt til den subjektive motivasjonen hos medarbeidarane, altså den kristne personlegdomen. Frå kyrkjeleg hald var det ei relativt laber interesse for dei diakonale institusjonane og for å etablere ein funksjon i lokalkyrkjelyden for utdanna diaconiarbeidarar, særleg dei mannlege. Blant diakonane var det sterkt frustrasjon over den lunkne kyrkjelege interessa for å opprette kyrkjelege stillingar. Dei kjende seg tvinga til å orientere seg mot den offentlege arbeidsmarknaden.

Velferdsstatens ekspansjon blir særleg tydeleg i 1960-åra. Den sosialistiske vekkinga tilførte nye kyrkjelege perspektiv på staten og statens rolle. Den kyrkjelege skepsis blei i stor grad erstattat av tillit. Kyrkja såg staten som ein garantist for dei svake og ga legitimitet til ei sterkt satsing på offentlege løysingar. Diakonien blei på alle måtar fanga av profesjonaliseringa. Krava om fagleg kompetanse gjorde at faglege kvalifikasjonar blei overordna den personlege motivasjonen. Mange av dei diakonale institusjonane fekk eit stort innslag, kanskje eit flertal, av medarbeidarane. Alternativet blei å knyta den til det kristne verdigrunnlaget som institusjonen bygde på. Det institusjonelle miljøet for dei diakonale institusjonane blei det faglege og vitskaplege miljøet. Den faglege diskusjonen kom i forgrunnen og den diakonale meir i bakgrunnen. Kallsmedvitnet blei fortrent av yrkesmedvitnet.

Velferdsstatens ambisjon om eit totalt offentleg ansvar krevde at dei private, også dei diakonale, institusjonane blei integrert i det offentlege systemet og underordna dei same vilkara som offentlege institusjonar. Diakoniens

rolle blei å fylle hol, vere med å gjøre det offentlege tilbodet komplett. Den diakonale identiteten blei som sagt knytta til verdigrunnlaget, men i den faglege debatten var det få spor av dette.

Historia til dei diakonale institusjonane viser at sterke likedanningsprosessar har sett sitt preg på dei og truga den diakonale identiteten. Dei har på den eine sida vore knytt til eit institusjonelt miljø som har stilt krav om likedanning. Men det har også gjort det mogleg for dei diakonale institusjonane å påverke utviklinga av velferdsstaten. På den andre sida har institusjonane hatt eit tvetydig forhold til kyrkja. Det har svekt den kyrkjelege identiteten. I sekstiåra er det integrasjonen i det offentlege systemet som er det mest typiske. I denne perioden blir diakonien meir påverka av velferdsstaten enn nokon gong før. For mange diakonale institusjonar blir kampen for å overleve det viktigaste, og strategien er tilpassing. Men dette sterke presset i retning av innordning og tilpassing blir også eit utgangspunkt for uroa og konfliktane rundt den diakonale identiteten som blomstrar opp i syttiåra. ●

Fra KULTs skriftserie nr. 101 –
"Diakoni og samfunn"

